

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

ПІХ МАРІЯ ЗІНОВІЇВНА

УДК 330.3:338.3:658

**ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ
ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті харчових технологій
Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор економічних наук, професор
ЗАЇНЧОВСЬКИЙ Анатолій Олександрович,
Національний університет харчових технологій
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри економіки і права

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
Живко Зінаїда Богданівна,
Львівський державний університет внутрішніх
справ МВС України,
завідувач кафедри менеджменту

кандидат економічних наук, доцент
Кузьомко Володимир Миколайович,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»
Міністерства освіти і науки України,
доцент кафедри економіки підприємств

Захист дисертації відбудеться «30» вересня 2016 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.058.01 в Національному університеті харчових технологій Міністерства освіти і науки України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 68, ауд. А-311.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету харчових технологій Міністерства освіти і науки України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 68.

Автореферат розісланий «29» серпня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.М. Петухова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Формування економічної безпеки підприємств харчової промисловості має важливе значення для становлення й розвитку цієї галузі національного господарства й продовольчої незалежності країни загалом. Розв'язок цієї проблеми потребує пошуку шляхів підвищення економічної ефективності й забезпечення позитивного ефекту від їхньої діяльності. Завданням харчових підприємств стає визначення взаємопов'язаних і взаємозумовлених чинників впливу на господарську діяльність та побудова моделі з домінуванням позитивних факторів формування економічної безпеки.

Водночас, стратегічне значення підприємств харчової промисловості для наповнення бюджету країни, створення робочих місць, підвищення добробуту населення, динамічного соціально-економічного розвитку країни потребує формування здорового конкурентноспроможного середовища, розвитку підприємництва, протидії впливу негативних чинників на засадах ефективної інституційної політики.

Проблеми формування економічної безпеки держави і підприємства висвітлили у своїх наукових працях вітчизняні вчені О. Ареф'єва, І. Бінько, Т. Васильців, М. Войнаренко, В. Геєць, В. Духов, М. Єрмошенко, Т. Косянчук, Т. Кузенко, В. Микитенко, В. Мунтіян, В. Нижник, Л. Огарок, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Покропивний, О. Полушкин, Н. Реверчук, А. Соснін, Т. Сухорукова, В. Шлемко та ін. Сутності поняття економічної безпеки та факторам впливу на її забезпечення приділили увагу О. Барановський, І. Бланк, О. Захарова, З. Живко, М. Камлик, М. Кизима, Т. Клебанова, П. Пригунова, В. Сідак, О. Черняк, С. Шкарлет та ін. Особливості функціонування підприємств харчової промисловості в ринкових умовах розглянуто у працях О. Алімова, П. Борщевського, О. Бутнік-Сіверського, Л. Дейнеки, А. Заїнчковського, О. Захарової, Т. Іванюти, С. Кваши, О. Коваленка, Д. Крисанова, В. Кузьомка, І. Лукінова, М. Сичевського, Л. Старшинської, Л. Чернюка та ін.

Проте, вагомі результати, одержані українськими науковцями, не заперечують необхідність подальших теоретичних і прикладних досліджень для обґрунтування механізму впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на формування економічної безпеки підприємств, зниження підприємницьких ризиків, особливо відчутних на макрорівні системної ієрархії харчової промисловості загалом. Зазначене зумовлює нагальну необхідність розроблення напрямів зміцнення безпеки підприємств галузі з урахуванням державного впливу на їх розвиток.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Національного університету харчових технологій у межах теми: «Підвищення ефективної діяльності підприємств АПК» (номер державної реєстрації 0116U001181), де особисто автором запропоновано метод оцінювання рівня складових формування економічної безпеки підприємства та визначення інтегрального показника.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є подальший розвиток теоретико-методичних засад та практичних рекомендацій щодо формування економічної безпеки підприємств харчової промисловості.

Відповідно до поставленої мети в роботі поставлені для вирішення такі завдання:

- розглянути теоретичні підходи до економічної безпеки підприємства для уточнення її понятійного апарату та виявлення взаємозв'язків економічної безпеки на державному, галузевому та корпоративному рівнях в сучасних умовах господарювання;
- обґрунтувати та окреслити внутрішні й зовнішні складники економічної безпеки підприємства;
- проаналізувати й узагальнити теоретичні підходи до визначення сутності формування економічної безпеки підприємства;
- розробити модель формування економічної безпеки підприємства;
- розробити методику визначення рівня економічної безпеки підприємства;
- встановити основні тенденції розвитку харчової промисловості та стан її фінансового забезпечення для визначення рівня економічної безпеки підприємства;
- запропонувати механізм формування економічної безпеки підприємства;
- обґрунтувати вплив факторів на економічну безпеку підприємства на основі методів нечіткої логіки та інституційного аналізу.

Об'єктом дослідження є процес формування економічної безпеки підприємств харчової промисловості України.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади формування економічної безпеки та обґрунтування інституційно-організаційних методів протидії загрозам економічної безпеки підприємств харчової промисловості.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань у дисертаційній роботі використано загальнонаукові методи дослідження: *групувань* – на етапі збору, систематизації і обробки інформації для проведення дослідження; *індукції й дедукції; деталізації, аналізу, синтезу і порівняння* – у процесі теоретичного осмислення проблеми для визначення змісту теоретичних понять, їх характеристик і зв'язку у понятійно-категоріальній площині економічної науки; *структурно-функціональний, економіко-статистичний, факторного аналізу, економіко-математичного моделювання* – для оцінки впливу економічних показників на формування економічної безпеки підприємств; *нечіткої логіки, графічний* – для розробки методичного інструментарію аналізу і обґрунтування цільових інституційних параметрів економічної безпеки підприємств; *співставлення* – для здійснення порівняльного аналізу визначення рівня економічної безпеки підприємств молочної, хлібопекарської, кондитерської галузей харчової промисловості; *абстрактно-логічний* (для формулювання висновків дослідження).

Для обробки економічної інформації, розрахунків, побудови таблиць, графіків, діаграм використано сучасні комп'ютерні технології (програми

пакети Microsoft for Windows, програма Statistica, програмний продукт MatLab та пакет Fuzzy Logic Toolbox).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти України, офіційні дані Державної служби статистики України, статистична та бухгалтерська звітність підприємств молочної, хлібопекарської, кондитерської галузей харчової промисловості та дані, отримані автором під час досліджень. У роботі використовувались публікації міжнародних та вітчизняних організацій, дані інформаційно-аналітичних бюлетенів та оглядів, монографічна і довідкова література, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріали періодичних видань.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних та практичних результатів, які містять наукову новизну та виносяться на захист, зокрема:

вперше:

- визначено вплив показників фінансової компоненти економічної безпеки підприємства на рівень її формування з використанням алгоритму Мамдані для встановлення оптимального рівня економічної безпеки підприємства в розрізі галузей харчової промисловості;

удосконалено:

- сутність поняття “економічна безпека підприємства” як комплексу заходів сприяння ефективному використанню економічних ресурсів підприємства для забезпечення стійкості та адекватної реакції на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища шляхом запобігання різним загрозам;

- систематизацію підходів до формування економічної безпеки підприємства з позиції теоретико-методичних засад як цілеспрямований процес створення комплексу взаємопов’язаних заходів організаційно-правового характеру, що направлені на ефективне використання економічних ресурсів підприємства та захист його інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз для забезпечення стійкості й розвитку;

- методику оцінки рівня економічної безпеки підприємств харчової промисловості, в основу якої покладено оцінювання рівня складових формування економічної безпеки підприємства та визначення інтегрального показника;

набули подальшого розвитку:

- понятійно-категоріальний апарат шляхом уточнення категорії “економічна безпека” на національному й галузевому рівнях, що пояснює їх взаємозалежність в процесі формування економічної безпеки підприємства;

- формування складових економічної безпеки підприємства, в основу яких покладені внутрішні складові економічної безпеки (фінансова, інтелектуально-кадрова, інформаційна, ресурсна, техніко-технологічна, силова) та зовнішні складові (політико-правова, ринкова, інтерфейсна, екологічна);

- підхід до моделі формування економічної безпеки підприємства, в основу якої покладено вісім послідовних етапів, спрямованих на виявлення внутрішніх та зовнішніх загроз економічної безпеки підприємства шляхом її оцінювання за складовими елементами для збереження та примноження

економічних ресурсів підприємства, своєчасного попередження кризових явищ і нейтралізацію негативних чинників;

– механізм формування економічної безпеки підприємства, що включає заходи державного планування, державного регулювання, державного стимулювання, які мають вплив на організацію економічної безпеки, створення соціально-економічних, організаційно-правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу харчової промисловості, впровадження сучасних екологічно безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва й реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в обґрунтуванні практичних рекомендацій для підвищення рівня формування економічної безпеки харчових підприємств, що включає фінансові показники господарської діяльності, якість продукції та конкурентоспроможність галузі.

Результати наукових досліджень знайшли практичне застосування в діяльності Запорізької торгово-промислової палати (довідка № 1251 від 10.11.2015 р.), Львівська обласна рада Управління майном спільної власності (довідка № 1363 від 12.11.2015 р.), ПАТ «Борщівський сирзавод» (довідка № 8/12/15 від 08.12.2015 р.), ПП «Альма-Віта» (довідка № 10/12/15 від 10.12.2015р.), ТзОВ «Хліб-трейд» (довідка № 12/71 від 16.12.2015 р.), УІ ТзОВ «Урожай» (довідка № 984 від 19.11.2015 р.)

Матеріали дисертаційного дослідження використовуються в навчальному процесі Національного університету харчових технологій при викладанні дисциплін «Економіка підприємства», «Економічна безпека», «Економічна діагностика», «Міжнародні стандарти забезпечення безпеки підприємства» (довідка від 23.12.2015 р.)

Особистий внесок автора. Усі викладені в дисертації наукові результати отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертаційному дослідженні використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи автора.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення і результати дисертаційної роботи оприлюднено на: II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція: «Стратегічні напрями розвитку національної економіки у посткризовий період» (м. Львів, 2013 р.); Міжнародна науково-практична інтернет-конференція: «Актуальні питання економіки та управління у сучасних соціально-економічних умовах» (м. Дніпропетровськ, 2013 р.); Международная научно-практическая конференция: «Состояние и перспективы развития экономики в условиях неопределенности» (г. Уфа, 2014 г.); Міжнародна наукова конференція: «Нові ідеї в харчовій науці – нові продукти харчової промисловості» (м. Київ, 2014 р.); III Всеукраїнська науково-практична конференція: «Підвищення ефективності діяльності підприємств харчової та переробної галузей АПК» (м. Київ, 2015 р.); IV Всеукраїнська науково-практична конференція: «Підвищення ефективності діяльності підприємств харчової та переробної галузей АПК» (м. Київ, 2015 р.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження опубліковано у 16 наукових працях загальним обсягом 3,24, з них: 2 у монографіях; 4 статті опубліковано у наукових фахових виданнях; 4 статті у зарубіжних виданнях; 6 – тези доповідей на конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (269 найменувань на 30 сторінках), 6 додатків на 71 сторінці. Обсяг основного тексту дисертації становить 211 сторінок, у тому числі 32 рисунки, 45 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів; визначено особистий внесок здобувача; вказано результати апробації досліджень та структуру дисертації.

У першому розділі **“Теоретико-методичні засади формування економічної безпеки підприємства”** здійснено аналіз наукових джерел, присвячених дослідженням теоретичних аспектів сутності поняття “економічна безпека підприємства”, обґрунтовано методологію формування змісту поняття та компонентної структури комплексного забезпечення економічної безпеки, удосконалено функції та фактори формування економічної безпеки підприємства.

Критичний аналіз підходів до сутності економічної безпеки підприємств показав, що сутність поняття “економічна безпека підприємства” базується на категорії “економічна безпека” на національному, галузевому й корпоративному рівні. Авторське бачення економічної безпеки спирається на економічну безпеку підприємства, як комплексу заходів, які сприяють ефективному використанню економічних ресурсів для забезпечення стійкості та адекватної реакції на зміни внутрішнього й зовнішнього середовища та запобігання різного роду загрозам; економічну безпеку галузі як стану її захищеності від зовнішніх та внутрішніх загроз, спроможності забезпечити сталий розвиток (промислового сектору, фінансового забезпечення, ефективності використання ресурсів, науково-технічного прогресу, соціальної сфери) та подальше економічне зростання; економічну безпеку держави як стану економіки, для якої характерна спроможність до самовиживання і розвитку в умовах політико-економічної нестабільності та реформування, наявності внутрішніх і зовнішніх небезпек та дії важкопрогнозованих чинників.

Аналіз теоретичних досліджень, щодо визначення сутності та змісту поняття “економічна безпека підприємства” виявив його багатогранність, що проявляється в об'єктному, суб'єктному та інструментальному аспектах. Об'єктний аспект економічної безпеки підприємства фокусує увагу на вивченні об'єктів підприємства, що є найважливішими для нього з точки зору життєдіяльності та безперервного функціонування, а тому воно потребує певного захисту. До таких об'єктів дослідники відносять складові економічної безпеки. До суб'єктів відносять апарат управління підприємством, керівників функціональних підрозділів. Можливості досягнення цілей та завдань підприємства окреслюють інтереси, процеси, умови для розвитку та збереження конкурентних переваг.

Відповідно до проведених досліджень та враховуючи ризиковий характер підприємницької діяльності, підвищення рівня конкуренції й мінливості зовнішнього середовища в роботі запропоновано мінімізувати ризикованість та нестабільність економічної, політичної ситуації шляхом впровадження моделі формування економічної безпеки підприємства (рис. 1).

Рис. 1. Модель формування економічної безпеки

Основою запропонованої моделі є розкриття сутності формування економічної безпеки підприємства, під якою розуміємо цілеспрямований процес створення комплексу взаємопов'язаних заходів: кадрових, фінансово-економічних, ресурсних, інформаційно-аналітичних, техніко-технологічних, інноваційних, правових, силових здатних впливати на збалансованість інтересів взаємодіючих суб'єктів, що вирізняються різними інтересами щодо ефективного використання економічних ресурсів підприємства та досягнення поставлених цілей при найменших витратах.

З'ясовано, що стабільний економічний стан підприємства потребує проведення моніторингу загроз та визначення фінансових, інтелектуально-кадрових, інформаційних, ресурсних, техніко-технологічних, силових, політико-правових, ринкових, інтерфейсних, екологічних можливостей як компонент економічної безпеки підприємства.

Глибокий аналіз теоретичних положень оцінки економічної безпеки підприємства переконує, що рівень економічної безпеки визначається інтегральним показником. Методика визначення рівня економічної безпеки підприємства включає аналіз і оцінювання рівнів складників економічної безпеки для розроблення комплексу заходів протидії загрозам, розширення його адаптаційних можливостей до змін умов господарської діяльності, підвищення рівня економічної безпеки підприємства і, відповідно, стабільного функціонування і розвитку (рис. 2).

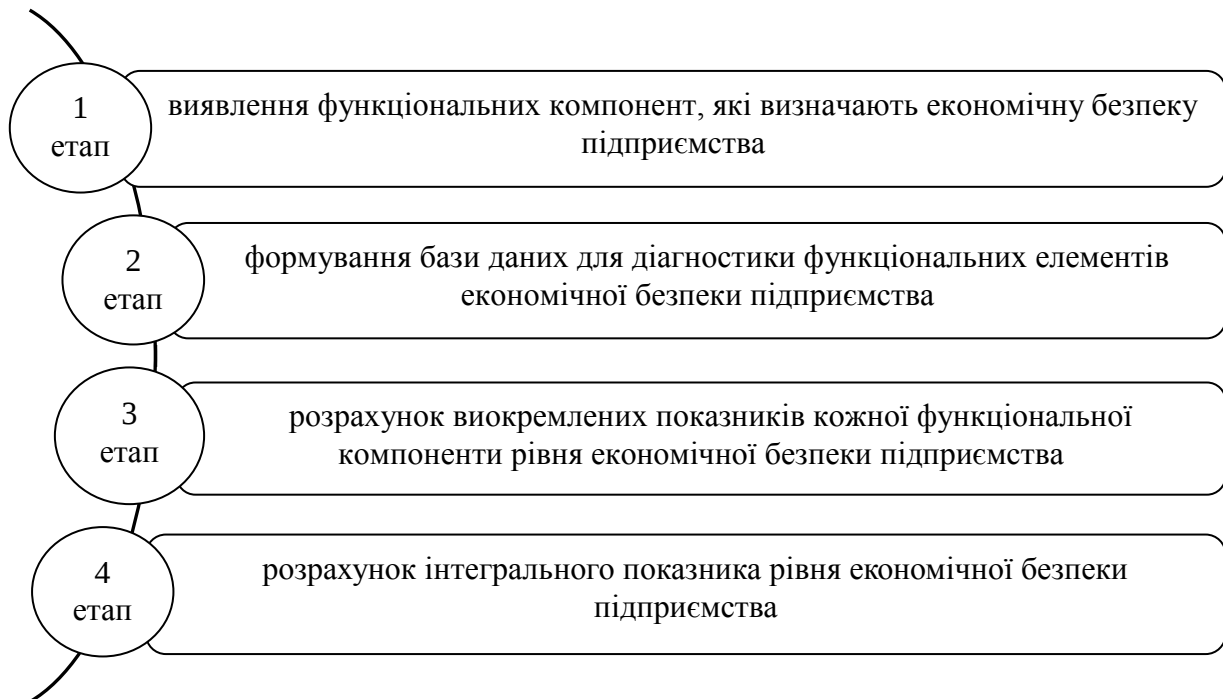

Рис. 2. Поетапна схема методики визначення рівня економічної безпеки підприємства

Таким чином, для визначення рівня економічної безпеки підприємства запропоновано застосовувати інтегральний показник, який забезпечує комплексність діагностики та окреслення тих проблем, які впливають на стан його функціонування.

У другому розділі – **“Передумови та чинники економічної безпеки підприємств харчової промисловості”** оцінено стан економічної безпеки підприємств молочної, хлібопекарської та кондитерської галузей з урахуванням граничних значень показників фінансового стану. Результати проведених досліджень двадцяти трьох підприємств різних областей України на основі агрегативного методу програми Statistica дають підстави для висновку, що показники економічної безпеки більшості досліджуваних підприємств знаходяться у межах достатнього й задовільного рівнів.

Аналіз стану господарської діяльності підприємств хлібопекарської галузі свідчить про постійне зниження обсягів виробництва й реалізації продукції, низький середньогалузевий рівень використання виробничих потужностей, високий рівень зносу основних виробничих засобів підприємств галузі, високу конкуренцію на ринку, недостатній рівень рентабельності підприємств. Водночас знос будівель становить 40 %, споруд – 48 %, технологічного обладнання – 64 %, у т. ч.: основного технологічного обладнання – печей і тістомісильних машин – від 60 % до 80 %, на окремих підприємствах – до 100 %, рівень морального зносу – 80 %, а всіх досліджуваних хлібопекарських підприємств України – 100 %.

Оцінювання стану молочної галузі показує, що в країні майже 76,3 % молока виробляють господарства населення, проте порівняно з минулими роками спостерігається зниження їх частки у загальному обсязі виробництва, що пов'язано з ціновою політикою. Як правило, якість молока у господарствах населення значно нижча, ніж у сільськогосподарських підприємствах, а тому й закупівельні ціни на продукцію нижчі. Водночас великі підприємства, на відміну від дрібних господарств, можуть конкурувати навіть при низьких закупівельних цінах за рахунок ефекту масштабу й диверсифікації виробництва.

Значною мірою на стан молочної галузі впливає переорієнтація зовнішніх ринків збуту молочної продукції у зв'язку із заборонаю ввозу в Росію продукції українського виробництва. До середини 2014 р. основним експортним молочним продуктом українських товаровиробників був сир, який вони поставляли переважно на російський ринок. Так, у 2013 р. було експортовано сиру на суму 314,2 млн дол. США, а за сім місяців 2014 р. – лише на суму 79,1 млн дол. США.

Аналіз економічної безпеки кондитерської галузі проведено відповідно до розробленої методики оцінки рівня економічної безпеки підприємства. За результатами аналізу значна частка внутрішнього попиту на кондитерські вироби задовольняється вітчизняними виробниками. Проблема розвитку малих підприємств кондитерської промисловості в Україні окреслюється відсутністю власних коштів для реконструкції виробництва. Великі підприємства постійно запроваджують ексклюзивні лінії, будують нові фабрики, закуповують найсучасніше закордонне обладнання.

Визначення інтегрального індексу економічної безпеки підприємства у дисертації здійснено шляхом нормування статистичних показників. Вагові

коефіцієнти для індикаторів розраховані за допомогою моделі головних компонент модуля “Факторний аналіз” програми “Статистика” (табл. 1).

Таблиця 1

**Інтегральна оцінка економічної безпеки
досліджуваних підприємств харчової промисловості**

Підприємства	Інтегральний індекс економічної безпеки підприємства	Рівень безпеки	Рейтинг підприємств
ПАТ “Тернопільський молокозавод”	0,742	достатній	8
ПАТ “Галичина”	0,796	достатній	2
ПАТ “Борщівський сирзавод”	0,751	достатній	7
ПАТ “Чернігівський молокозавод”	0,564	задовільний	18
ПАТ “Нововодолазький молокозавод”	0,515	задовільний	19
ПАТ “Деражнянський молочний завод”	0,778	достатній	4
ПАТ “Зарічненський молокозавод”	0,661	задовільний	15
ПАТ “Ратнівський молокозавод”	0,306	не задовільний	21
ПАТ “Київхліб”	0,772	достатній	5
ПАТ “Концерн Хлібпром	-0,367	критичний	23
ПАТ “Запорізький хлібозавод №	0,705	достатній	11
ТзОВ “Хліб-Трейд”	0,728	достатній	9
ПАТ “Харківський хлібокомбінат “Слобожанський	0,053	критичний	22
ПАТ “Новоград-Волинський хлібозавод	0,830	достатній	1
ПАТ “Черкаський комбінат хлібопродуктів”	0,685	задовільний	14
ПАТ “Яворівський хлібозавод	0,517	задовільний	20
ПАТ “Чортківський хлібозавод”	0,650	задовільний	16
ПАТ “Лугинський хлібозавод	0,697	задовільний	12
ПАТ “Виробниче об’єднання “КОНТІ	0,713	достатній	10
ПАТ “Київська кондитерська фабрика “Рошен”	0,619	задовільний	17
ПАТ “Полтавакондитер”	0,794	достатній	3
ПАТ “Львівська кондитерська фабрика “Світоч”	0,693	задовільний	13
ТОВ “Пан Марципан”	0,771	достатній	6

Протягом 2010–2014 рр. рівень інтегрального показника економічної безпеки вибіркової сукупності підприємств свідчить про наявність негативних тенденцій для господарюючих суб’єктів молочної галузі – ПАТ “Чернігівський молокозавод” 2010 р. (-0,0437) та ПАТ “Ратнівський молокозавод” 2012 р. (-0,3156); хлібопекарної галузі – ПАТ “Концерн Хлібпром” у 2014 р. (-3,7577) та ПАТ “Харківський хлібокомбінат “Слобожанський” 2012–2014 рр. (-0,3055; -0,3528; -0,0694), ПАТ “Яворівський хлібозавод” 2012 р. (-0,0952). Отримані у 2010–2014 рр. результати відповідають класифікації їх економічної безпеки на достатньому та задовільному рівні.

У третьому розділі “**Концептуальні засади формування економічної безпеки підприємств харчової промисловості**” запропоновано науково-методичні засади механізму формування економічної безпеки підприємства,

науковий підхід до вибору шляхів виявлення та подолання зовнішніх і внутрішніх загроз (рис. 3).

Рис. 3. Механізм формування економічної безпеки підприємства

На першому етапі формування економічної безпеки підприємства передбачається вибір відповідних функціональних складників механізму, які перебувають у стані взаємозв'язку і в взаємозумовленості й гарантують безпеку функціонування підприємницької структури за відповідними напрямками діяльності в умовах нестабільного зовнішнього і внутрішнього середовища.

На другому етапі для найчутливіших до економічних змін і політичної нестабільності підприємств, доцільно формувати економічну безпеку на засадах узгодження функціональних завдань керівника підприємства.

На третьому етапі проводиться моніторинг внутрішнього середовища. Для оцінки рівня економічної безпеки підприємств запропоновано перелік взаємопов'язаних між собою їхніх функціональних компонент економічної безпеки, які впливають на рівень економічної безпеки досліджуваних галузей. Оцінку пропонується проводити з використанням програмного продукту MatLab та пакету Fuzzy Logic Toolbox (табл. 2, рис. 4–8).

Таблиця 2

**Перспективні орієнтири (умови) забезпечення достатнього рівня
формування економічної безпеки підприємств**

молочної галузі

P_n	K_{al}	K_{zvk}	y
Рентабельність продукції	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	Економічна безпека підприємства
0,72	0,39	0,26	0,70
0,87	0,39	0,26	0,80
0,87	0,28	0,17	0,70
0,51	0,40	0,15	0,70
0,51	0,26	0,40	0,70
0,70	0,41	0,39	0,80
0,70	0,41	0,24	0,70

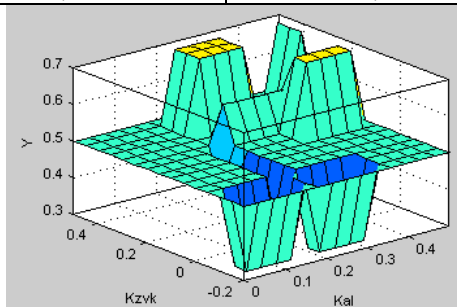

Рис. 4. Залежність коефіцієнта забезпечення власними оборотними коштами від коефіцієнта абсолютної ліквідності

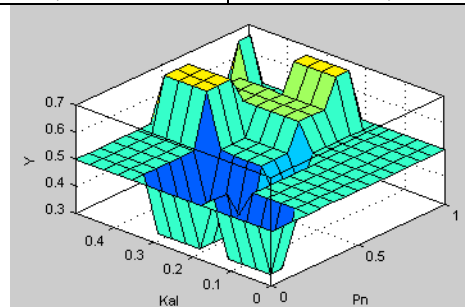

Рис. 5. Залежність коефіцієнта абсолютної ліквідності від рентабельності продукції

хлібопекарської галузі

P_a	K_o	K_{zl}	y
Рентабельність активів	Коефіцієнт оборотності активів	Коефіцієнт загальної ліквідності	Економічна безпека підприємства
0,50	8,37	2,00	0,70
0,70	4,04	2,00	0,70
0,70	6,08	2,58	0,70
0,70	6,08	2,84	0,80
0,70	8,74	2,84	0,80
0,68	8,74	2,60	0,80
0,90	6,08	2,84	0,80

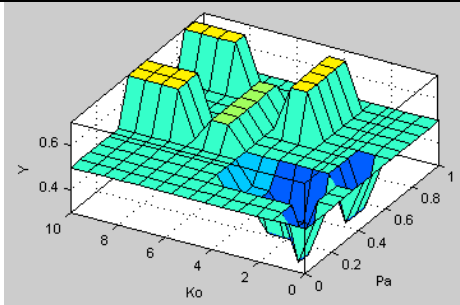

Рис. 6. Залежність коефіцієнта оборотності активів від рентабельності активів

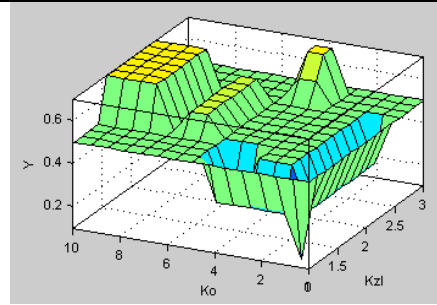

Рис. 7. Залежність коефіцієнта оборотності активів від коефіцієнта загальної ліквідності

кондитерської галузі

Kavt	Kzvk	Kl	y
Коефіцієнт автономії	Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	Коефіцієнт швидкої ліквідності	Економічна безпека підприємства
0,72	0,24	0,86	0,70
0,55	0,14	0,95	0,70
0,89	0,24	0,95	0,80
0,89	0,24	0,87	0,80
0,70	0,24	0,87	0,70
0,70	0,16	0,69	0,70
0,89	0,16	0,69	0,70

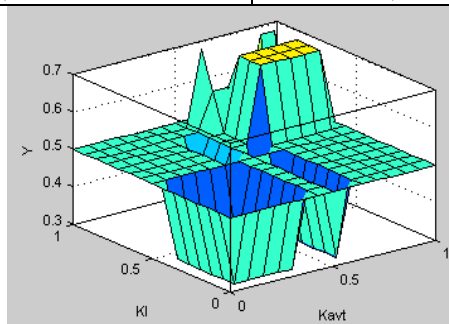

Рис. 8. Залежність коефіцієнта швидкої ліквідності від коефіцієнта автономії

За результатами визначення достатнього рівня економічної безпеки підприємств молочної, хлібопекарної, кондитерської галузей згруповано й узагальнено показники оцінки для встановлення параметрів оптимізаційної моделі формування економічної безпеки підприємств харчової промисловості (табл. 3).

Таблиця 3

Параметри оптимізаційної моделі формування економічної безпеки підприємства

Пара-метри	Показники	Нормалізовані значення показників
P_a	Рентабельність активів	0,705
K_o	Коефіцієнт оборотності активів	6,080
K_{zl}	Коефіцієнт загальної ліквідності	2,840
K_{al}	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,395
K_l	Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,867
K_{zvk}	Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	0,260
P_n	Рентабельність продукції	0,873
K_{avt}	Коефіцієнт автономії	0,888
y	Економічна безпека підприємства	0,800

На четвертому етапі на основі оцінки рівня економічної безпеки пропонуються заходи економічної безпеки підприємства з використанням інституційно-підприємницького методу протидії загрозам економічній безпеці харчових підприємств в Україні (рис. 9).

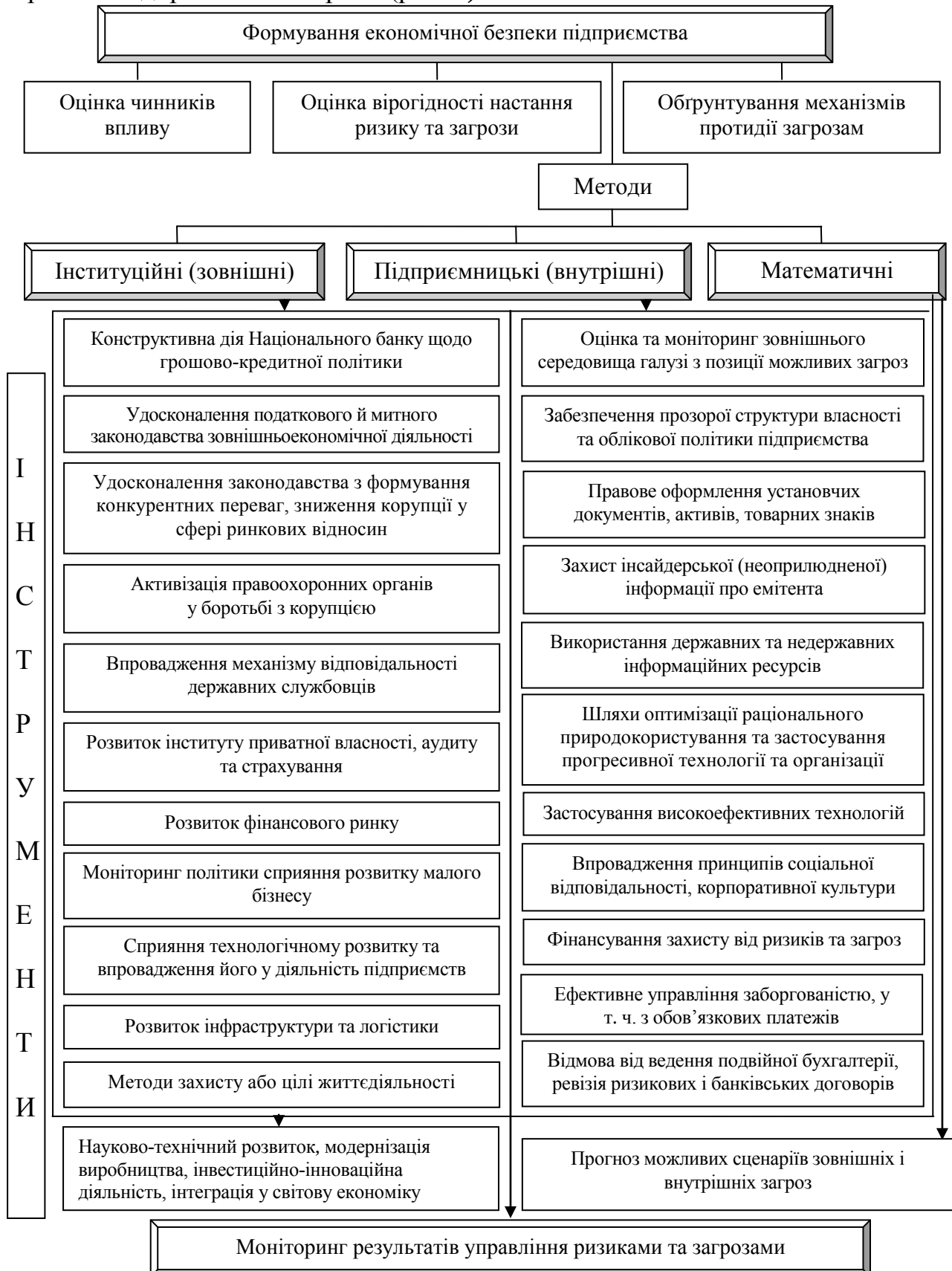

Рис. 9. Інституційно-підприємницькі методи протидії загрозам

Цей метод охоплює елементи формування економічної безпеки на інституційному (зовнішньому) та підприємницькому (внутрішньому) рівнях; комплекс інструментів превентивного та активного захисту та формування інституційно-правового середовища; фінансове забезпечення управління загрозами, моніторингу та контролю досягнення цілей для зміцнення економічної безпеки підприємств.

З метою підвищення рівня стану економічної безпеки підприємства автором запропоновано інструменти для формування економічної безпеки підприємства зі сторони держави: державного планування, державного регулювання, державного стимулювання, які мають вплив на організацію економічної безпеки підприємства її формування, мотивацію та контроль. Створення соціально-економічних, організаційних і правових умов зі сторони держави, на думку автора, сприяє ефективному відтворенню, розвитку й використанню науково-технічного потенціалу харчової промисловості, забезпеченню впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва й реалізації нових видів конкурентоздатної продукції.

За результатами дослідження підтверджено, що основними напрямками зміцнення економічної безпеки підприємства є створення підсистем: забезпечення безпеки майнового комплексу підприємства, забезпечення безпеки використання інтелектуальних та трудових ресурсів, забезпечення захисту фінансових ресурсів підприємницької структури; забезпечення захисту інформаційних ресурсів підприємства.

На основі розробленого методичного забезпечення моніторингу рівня економічної безпеки підприємства запропоновано застосування методів нечіткої логіки та інституційного аналізу для визначення оптимального рівня безпечності підприємств, чутливості їх та ефективності. Для забезпечення в середньостроковій перспективі достатнього (вище середнього) рівня економічної безпеки необхідно, *по-перше*, для підприємств молочної галузі (0,7) підняти рівень рентабельності продукції на 40–45 % для великих підприємств та на 60 % для малих підприємств. *По-друге*, збільшити коефіцієнт абсолютної ліквідності на 30 % для великих підприємств та на 35 % для малих підприємств і зменшити коефіцієнт загальної ліквідності на 50–70 %.

ВИСНОВКИ

Дисертаційна робота спрямована на розв'язання важливого економічного завдання – формування економічної безпеки підприємств молочної, хлібопекарної та кондитерської галузей. Вона узагальнює і розвиває наукові питання щодо побудови, оцінки та ефективного функціонування системи економічної безпеки підприємств та містить пропозиції стосовно вдосконалення системи формування економічної безпеки з урахуванням специфіки функціонування харчової промисловості.

Проведене дослідження дає можливість зробити ряд висновків теоретичного і практичного характеру, основні з яких зводяться до наступного.

1. За результатами теоретичного узагальнення визначено, що економічну безпеку підприємства слід розглядати як поліструктурну економічну категорію на національному (державному та недержавному); галузевому (в залежності від специфіки галузі) та корпоративному (корпорації, підприємства, організації, установи) рівні. Зазначено, що вона ґрунтується на їхньому фінансовому, сировинному та виробничому потенціалі, перспективах розвитку.

2. Зазначено, що вплив несприятливих зовнішніх і внутрішніх чинників порушує стабільність розвитку підприємства, його спроможність нарощувати обсяги виробництва та реалізації продукції за наявного ресурсного потенціалу. Вчасне попередження та ідентифікація ризиків мінімізує вплив структурних зрушень, викликаних дисбалансами економічної системи, на безпеку підприємства.

3. Визначено, що попередження кризових ситуацій та мінімізація впливу негативних факторів на діяльність підприємства стає головною метою формування економічної безпеки підприємства. Основними функціями формування економічної безпеки підприємства зазначено здійснення моніторингу та ідентифікації загроз економічній безпеці, вжиття адекватних заходів щодо їх відвернення або нейтралізації, безперервне підтримання оперативного функціонування підприємства, своєчасне прогнозування, попередження, створення та збереження засобів економічної безпеки, ефективне управління ресурсами підприємства та нарощення його потенціалу.

4. Забезпечення формування економічної безпеки як фактора сталого розвитку підприємства, здатного впливати на збалансованість інтересів взаємодіючих суб'єктів, спільною метою яких стає ефективне використання економічних ресурсів підприємства та досягнення поставлених цілей при найменших витратах, висвітлено в моделі формування економічної безпеки підприємства. Запропонована модель забезпечує зберігання та примноження економічних ресурсів підприємства, своєчасне попередження кризових ситуацій і нейтралізацію негативних чинників впливу на його діяльність.

5. Обґрунтовано вибір показників для визначення оцінки економічної безпеки підприємства з урахуванням факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Ідентифіковано фінансову, інтелектуально-кадрову, ресурсну, інформаційну, політико-правову, силову, техніко-технологічну, ринкову, інтерфейсну та екологічну компоненти, їх функціональні критерії, показники визначення рівня кожної функціональної складової алгоритму розрахунку.

6. Результати діагностики розвитку харчової промисловості свідчать, що харчова промисловість входить у трійку найбільш інвестиційно-привабливих галузей української промисловості. Зазначено, що виробництва галузі характеризуються значно меншою, порівняно з іншими галузями, залежністю від кон'юнктурних змін на зовнішніх ринках, завдяки значній ємності внутрішнього ринку та низькій еластичності попиту на продовольчу продукцію. Зазначено, що найбільші обсяги інвестицій надходять у виробництво олії та жирів, кондитерської, молочної та м'ясної продукції, пива й напоїв. Це дає можливість зазначеним підгалузям харчової промисловості розвиватися в

умовах високої концентрації виробництва, та домінуванню на ринку кількох великих компаній зі значними інвестиційними можливостями.

7. Оцінка ефективності діяльності підприємств хлібопекарської галузі свідчить про низький середньогалузевий рівень використання виробничих потужностей, постійне зниження обсягів виробництва і реалізації продукції, високий рівень зносу основних виробничих засобів підприємств галузі, високу конкуренцію на ринку, низький рівень рентабельності. Встановлено, що 76,3 % всього молока виробляють господарства населення, а решта надходить від аграрних підприємств. У секторі господарств населення спостерігається зниження їх частки у загальному обсязі виробництва молока. Кондитерська промисловість конкурентоспроможна як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Продукція цієї галузі відповідає європейським показникам якості. Значна частина внутрішнього попиту на кондитерські вироби задовольняється за рахунок вітчизняних виробників. Проблемою розвитку кондитерської промисловості залишається брак власних коштів для реконструкції виробництва малих підприємств.

8. Зазначено, що механізм формування економічної безпеки підприємств в контексті державного планування, державного регулювання, державного стимулювання сприяє розробленню стандарту інтегрованого управління ризиками в процесі господарської діяльності для досягнення прибутковості та конкурентоспроможності виробництва.

9. На основі використання програмного продукту MatLab пакету Fuzzy Logic Toolbox, запропоновано методику оцінювання рівня економічної безпеки, яка дає змогу моделювати різні економічні стани підприємств, враховувати структурний вплив факторів на їх діяльність, визначати інтегральний індекс економічної безпеки підприємства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ Монографії:

1. Піх М. З. Глобальна продовольча криза: можливості та загрози для України та Польщі / Г. Я. Антонюк, М. З. Піх // Європейська інтеграція: досвід Польщі та України : кол. моногр. / За заг. ред. Н. В. Павліхи. – Луцьк – Люблін : Drukarnia Kolor Lublin, 2013. – 700 с. С.269-282. (Особисто автору належить 0,14 друк. арк.: визначено оптимальний стан експорту пшениці, ячменю, кукурудзи на основі нечіткого моделювання).

2. Піх М. З. Підвищення ефективності інструментів фінансового контролінгу як напрям зміцнення економічної безпеки держави / М. З. Піх // Інвестиційна безпека перехідних економік в умовах глобальної інтеграції: теоретико-методологічні підстави та прикладні аспекти : кол. моногр. / За ред. В. Андрійчука, М. Флейчук, А. Мокія. – Донецьк : Ін-т економ. пром. НАН України, 2012. – 324 с. [С.213–224]. (Особисто автору належить 0,11 друк. арк.: визначено індикатори економічної та фінансової безпеки в Україні).

Статті у наукових фахових виданнях:

3. Піх М. З. Визначення факторів виникнення корупції у країнах з різним рівнем економічного розвитку з використанням теорії нечітких множин / О. А. Радіца, М. З. Піх // Наукові праці НДФІ. – 2012. – № 4. – С. 214–220. – 0,41 друк. арк. (Особисто автору належить 0,11 друк. арк.: розкрито вплив економічних показників на корупцію з використанням теорії нечітких множин)

4. Піх М. З. Безпека споживання продуктів в моделі стратегії розвитку держави / М.З.Піх // Економіка харчової промисловості. – 2014. – № 1. – С. 72–76. – 0,37 друк. арк.

5. Піх М. З. Системний аналіз стану економічної безпеки підприємств харчової промисловості / М. З. Піх // Продовольчі ресурси. Серія : Економічні науки. – 2014. – № 3. – С. 138–144. – 0,36 друк. арк.

6. Піх М. З. Моделювання інституціональної інфраструктури підприємництва регіонів на основі методології нечіткої логіки [Електронний ресурс] / А. І. Мокій, Д. А. Антонюк, М. З. Піх // Регіональна економіка. – 2015. – № 3. – С. 52–60. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2015_3_8. – 0,49 друк. арк. (Особисто автору належить 0,12 друк. арк.: моделювання впливу параметрів розвитку інституціональної інфраструктури підприємництва регіонів на ефективність підприємницької діяльності на основі методів нечіткої логіки)

У зарубіжних виданнях:

7. Пих М. З. Методологические основы стратегии укрепления экономической безопасности предприятий потребительского сектора экономики / М. З. Пих // Новая экономика : науч.-теорет., науч.-практ., науч.-метод. журн. – Минск, – 2014. Спецвыпуск, октябрь. – С. 233–237. – 0,31 друк. арк.

8. Пих М. З. Сущность и содержание экономической безопасности предприятия в контексте государства-отрасли / Ю. Г. Левченко, М. З. Пих // Научное периодическое издание “CETERIS PARIBUS”; Рос. индекс науч. цитирования (РИНЦ) : науч. период. изд. / Европейский фонд инновационного развития. – 2015. – № 5. – С. 54–56. – 0,24 друк. арк. (Особисто автору належить 0,12 друк. арк.: розглянуто підходи до визначення економічної безпеки підприємства).

9. Пих М. З. Методические подходы к оценке уровня экономической безопасности хозяйственной деятельности предприятий / М. З. Пих // Духовные и социально-экономические проблемы развития общества в XXI веке : сб. науч. труд. / Гл. ред. А.А. Петрищев. – Заокский : ЗХГЭИ, 2014. – 344 с. [С. 217–220]. – 0,22 друк. арк.

10. Pikh M. Z. The methodical approaches to assessment of the level of economic security of entrepreneurship / M. Z. Pikh // Economics, management, law: problems and prospects : collection of scientific articles. Vol. 1. – Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2015. – 368 p. [P. 256–260]. – 0,42 друк. арк.

В інших наукових виданнях:

11. Піх М. З. Формування галузевої специфіки щодо індикаторів економічної безпеки / М. З. Піх // Стратегічні напрями розвитку національної економіки у

посткризовий період : матеріали II міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Львів, 18–19 берез. 2013 р.), – Львів, 2013. – 272 с. [С. 18–24]. – 0,24 друк. арк.

12. Піх М. З. Системні характеристики категорії «економічна безпека» / М. З. Піх // Актуальні питання економіки та управління у сучасних соціально-економічних умовах : зб. матер. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Дніпропетровськ, 14–15 жовт. 2013 р.). – Дніпропетровськ : Герда, 2013. – 313 с. [С. 266–269]. – (Серія «Економіка і управління»). – 0,21 друк. арк.

13. Піх М. З. Теоретико-методические подходы к оценке уровня экономической безопасности предприятия / М. З. Піх // Состояние и перспективы развития экономики в условиях неопределенности : сб. статей междунар. науч.-практ. конф. (Уфа, 19 февр. 2014 г.). – Уфа : [б.изд.] – 346 с. [С. 223–226]. – 0,20 друк. арк.

14. Піх М. З. Продовольча безпека: виклики та загрози / М. З. Піх // Нові ідеї в харчовій науці – нові продукти харчовій промисловості : міжнар. наук. конф. (Київ, 13-16 жовт. 2014 р.). – К.: НУХТ, 2014. – 860 с. [С. 707]. – 0,07 друк. арк.

15. Піх М. З. Стратегічні пріоритети зміцнення економічної безпеки підприємств харчової промисловості / М. З. Піх // Підвищення ефективності діяльності підприємств харчової та переробної галузей АПК : матеріали III всеукраїн. наук.-практ. конф. (Київ, 19–20 лист. 2015 р.). – К. : НУХТ, 2015. – 326 с. [С. 246–248]. – 0,12 друк. арк.

16. Піх М. З. Основні тенденції розвитку харчової промисловості України в контексті економічної безпеки підприємства / М. З. Піх // Підвищення ефективності діяльності підприємств харчової та переробної галузей АПК : матеріали IV всеукраїн. наук.-практ. конф. (Київ, 18–19 лист. 2015 р.). – К. : НУХТ, 2015. – 295 с. [С. 262–264]. – 0,12 друк. арк.

АНОТАЦІЯ

Піх М.З. Формування економічної безпеки підприємств харчової промисловості. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Національний університет харчових технологій, Київ, 2016.

Дисертація присвячена розробці теоретичних, методичних і практичних рекомендацій з формування економічної безпеки підприємств харчової промисловості.

Сформульовано авторське визначення економічної безпеки підприємства, уточнено категорію “економічна безпека” на національному й галузевому рівнях, що пояснює їх взаємозалежність в процесі формування економічної безпеки підприємства. Обґрунтовано та систематизовано складові економічної безпеки підприємства, розроблено модель формування економічної безпеки підприємства.

Запропоновано методику оцінки рівня економічної безпеки підприємств харчової промисловості шляхом оцінювання рівня складових формування економічної безпеки підприємства та визначення інтегрального показника.

Розроблено механізм формування економічної безпеки підприємства, що включає заходи державного регулювання, які мають вплив на організацію економічної безпеки.

Вперше визначено вплив показників фінансової компоненти економічної безпеки підприємства на рівень її формування за допомогою алгоритму Мамдані для встановлення оптимального рівня економічної безпеки підприємства в розрізі галузей харчової промисловості.

Ключові слова: економічна безпека, формування економічної безпеки підприємства, підприємства харчової промисловості, складові оцінки рівня економічної безпеки, механізм формування економічної безпеки підприємства.

АННОТАЦИЯ

Пих М.З. Формирование экономической безопасности предприятий пищевой промышленности. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – Экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Национальный университет пищевых технологий, Киев, 2016.

Диссертация посвящена разработке теоретических, методических и практических рекомендаций по формированию экономической безопасности предприятий пищевой промышленности.

В работе из позиций системного подхода определена сущность экономической безопасности предприятия, сформулировано авторское определение экономической безопасности предприятия уточнена категория "экономическая безопасность" на национальном и отраслевом уровнях, что объясняет их взаимозависимость в процессе формирования экономической безопасности предприятия. Рассмотрено формирование составляющих экономической безопасности предприятия, в основу которых положены такие внутренние компоненты экономической безопасности, как финансовая, интеллектуально-кадровая, информационная, ресурсная, технико-технологическая, силовая и внешние - политико-правовая, рыночная, интерфейсная, экологическая. Разработана модель формирования экономической безопасности предприятия, в основу которой положено восемь последовательных этапов, направленных на выявление внутренних и внешних угроз экономической безопасности предприятия путем ее оценивания за элементами для сохранения и приумножения экономических ресурсов предприятия, своевременного предупреждения кризисных явлений и нейтрализацию негативных факторов. Отражены проблемы формирования экономической безопасности предприятий пищевой промышленности, микроклимата и их институционального обеспечения.

Предложена методика оценки уровня экономической безопасности предприятий пищевой промышленности, в основу которой положено оценки уровня составляющих формирования экономической безопасности предприятия и определение интегрального показателя. Сформирован и предложен механизм формирования экономической безопасности предприятия,

включая меры государственного регулирования, которые влияют на организацию экономической безопасности, создания социально-экономических, организационно-правовых условий для эффективного воспроизводства, развития и использования научно-технического потенциала пищевой промышленности, внедрение современных экологически безопасных, энерго- и ресурсосберегающих технологий, производства и реализации новых видов конкурентоспособной продукции.

Впервые определено влияние показателей финансовой компоненты экономической безопасности предприятия на уровень ее формирования с помощью алгоритма Мамдани для установления оптимального уровня экономической безопасности предприятия в разрезе отраслей пищевой промышленности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, формирование экономической безопасности предприятия, предприятия пищевой промышленности, составляющие оценки уровня экономической безопасности, механизм формирования экономической безопасности предприятия.

ANNOTATION

Pich M. Z. The formation of economic security of food industry enterprises. - Manuscript.

The thesis for the degree of Candidate of Economic Sciences, specialty 08.00.04 - economics and management enterprises (by the kinds of economic activity). – The National University of Food Technologies, Kyiv, 2016.

The thesis is dedicated to development of theoretical, methodical and practical recommendations on the formation of economic security of food industry enterprises.

Author's vision of the essence of "economic security" has been laid down, category of "economic security" at the national and sectoral levels was specified, which explains their interdependence in the process of enterprises economic security. Components of enterprises economic security were grounded and systematized; the model of enterprises economic security has been developed

It was offered the method of assessing the level of economic security of the food industry enterprises by estimating a level of components of formation of enterprise economic security and specifying integrated index. We propose the mechanism of formation of enterprises economic security, including the measures of state regulation that have an impact on the organization of economic security.

The influence of indicators of financial components of enterprises economic security on the level of its formation using Mamdani algorithm for the optimal level of enterprises economic security in terms of food industries was first identified.

Keywords: economic security, the formation of enterprises economic security, food industry enterprises, components for estimation of the level of economic security, the mechanism of formation of enterprises economic security.

Підп. до друку 29.08.2016. Наклад 100 пр. Зам. № 24-16

НУХТ. 01601 Київ-33, вул. Володимирська, 68
Свідоцтво про реєстрацію серія ДК № 1786 від 18.05.04 р.